

ks. Wojciech Prusowski

Współczesny ruch pątniczy do sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej

Ośrodkami pątnicze¹ i pielgrzymowanie do nich stanowią zjawiska niemal powszechne, ponieważ trwają niezmiennie od wieków i spotykane są na wszystkich kontynentach oraz we wszystkich wielkich religiach. Ten element życia religijnego, który należy prawie do natury człowieka, jest bardzo silnie wyeksponowany i powszechnie obecny w katolicyzmie polskim. Jako zjawisko religijne posiadające swoją strukturę i dynamikę, pątnictwo domaga się objęcia badaniami i wszechstronnego opisu. Sanktuarium licheńskie stanowi dobrą bazę dla prowadzenia badań nad ruchem pątniczym, ponieważ w miejscu tym, dostrzec można najbardziej charakterystyczne cechy rodzimej pobożności maryjnej, z jej ogromną dynamiką i spontanicznością oraz typowymi wynaturzeniami. Rozwój licheńskiego ośrodka kultu maryjnego w ostatnich dziesięcioleciach był tak dynamiczny, że w wielu wymiarach pozostaje ono dotąd jeszcze nie opisane. Pomimo, iż licheńskie miejsce kultu maryjnego jest stosunkowo młode w porównaniu z innymi ośrodkami pątniczymi (od jego powstania upłynęło około półtora wieku), to jednak corocznie przybywa tu ponad milion pielgrzymów. Wydarzeniem epokowym dla tego miejsca była uroczysta koronacja obrazu Matki Bożej w 1967 r., a następnie przyjazd Ojca Świętego Jana Pawła II w 1999 r. Należy też odnotować fakt, że w Licheniu powstała największa świątynia w Polsce, która została poświęcona przez Papieża oraz uznana przez Episkopat Polski za wotum narodu na Rok Jubileuszowy 2000.

1. Wielkość ruchu pielgrzymkowego do Lichenia

Przez ponad sto lat objawienia maryjne, które miały miejsce w Lesie Grąblińskim na terenie parafii Licheń w 1852 r., pozostawały bardzo mało znane. Dynamiczny rozwój kultu obrazu MB Bolesnej, który związany był z tamtejszymi objawieniami, nastąpił dopiero po jego uroczystej koronacji w 1967 r. Najbardziej imponujący rozwój tego ośrodka kultu maryjnego miał miejsce w latach 70.-80. XX w.² Z początkiem lat 90. XX w. liczba odwiedzających sanktuarium przestała szybko wzrastać, a następnie zaczęła się stabilizować. Już w latach 80. w ośrodku wykształcił się sezon

pielgrzymkowy, który trwał od kwietnia do października. Jednakże koniec lat 90. przyniósł wydłużenie się sezonu pielgrzymkowego tak, że faktycznie obejmował on cały rok. Istotnie zmieniło się znaczenie dni odpustowych (w okolicach uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny), które nie są już najliczniejszymi spotkaniami w ciągu całego roku. Obecnie w dzień odpustu przybywa do Lichenia średnio do 30 tys. wiernych, a więc niewiele więcej, jak w inne dni wolne od pracy podczas sezonu letniego³. Lata 90. to czas, w którym zniesione zostały wszelkie ograniczenia dotyczące podróżowania po kraju, dlatego spodziewać się było można wzmózonego pielgrzymowania, a tymczasem w przeciągu całego dziesięciolecia zaznaczył się jedynie niewielki wzrost liczby odwiedzających (w latach 80. w Licheniu miał miejsce ponad 20-krotny wzrost liczby pątników). Dane zamieszczone w tab. 1 ukazują, że największy przyrost odwiedzających zaobserwowano w 1999 r. i 2000 r.

Te dwa lata należy jednak zaliczyć do nietypowych, ponieważ związanych z określoną sytuacją, jaką stanowiły pielgrzymka Ojca Świętego Jana Pawła II w 1999 r. oraz okoliczność Roku Jubileuszowego. Tab. 1 nie zawiera ogólnej liczby odwiedzających miejsce święte, ponieważ jest ona trudna do ustalenia, jednakże władze sanktuarium szacunkowo określiły, że ogólna liczba odwiedzających zarówno w 1999 r. jak i 2000 r. wynosiła prawie dwa miliony osób⁴. Sanktuaria polskie zwykle nie dysponują szczegółowymi danymi dotyczącymi ilości odwiedzających je gości, a liczbę pielgrzymów ustala się szacunkowo, co powoduje, że istnieje możliwość błędu⁵.

Tab. 1.
Rozwój ruchu pielgrzymkowego do Lichenia w latach 90. XX w.

Rok	Liczba grup	Liczba pątników	Liczba duchownych	Liczba udzielonych komunii
1990	6 793	323 470	2 172	509 000
1991	6 862	336 238	2 362	–
1992	7 880	378 240	2 805	–
1993	8 100	396 900	3 032	–
1994	7 490	362 927	3 156	530 000
1995	7 750	403 000	3 261	634 000
1996	7 390	406 750	3 080	658 000
1997	7 740	425 700	3 596	700 000
1998	8 620	465 000	4 130	825 000
1999	10 115	545 156	4 981	1042 000
2000	11 280	577 634	5 408	974 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu grup pielgrzymkowych dokonanego przez ks. J. Karbasza.

W 1999 r. w sanktuarium w Licheniu zanotowano 10 112 grup, w Roku Jubileuszowym 11 268, zaś w ciągu całego 2001 r. przybyły do Lichenia zaledwie 7763 grupy pielgrzymkowe, które zarejestrowały swoje uczestnictwo. Wynika z tego, że w 2001 r. liczba odwiedzających obniżyła się znacząco i spadek ten wynosił około 31% w stosunku do Roku Jubileuszowego. Tendencja spadkowa utrzymuje się nadal i choć brak ścisłych danych można szacować, że w 2002 r. do Lichenia przybyło około 1,2 mln osób. Spadek liczby odwiedzających zauważa się w wielu sanktuariach w Polsce, co ma bezpośredni związek zeubożeniem znacznej części społeczeństwa oraz procesem przemian dokonujących się w naszym kraju.

Tab. 2.
Liczba pielgrzymów
w wybranych sanktuariach w Polsce

Sanktuarium	Liczba pielgrzymów w roku [mln]
Jasna Góra	4,0
Licheń	2,0
Kalwaria Zebrzydowska	1,0
Gietrzwałd	0,9
Piekary Śląskie	0,2
Góra Św. Anny	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B.a.w., *Najważniejsze miejsca pielgrzymek w Polsce*, „Wiadomości KAI”, 27 lipca 2000, s. 15-16.

2. Zasięg licheńskiego ośrodka pątniczego

Na podstawie wykazu grup zgłoszonych w 2000 r. dowiadujemy się, że pielgrzymki przybyły do Lichenia z ponad 4000 miejscowości. Ich rozmieszczenie na terenie całego kraju wskazuje na szerokie oddziaływanie licheńskiego ośrodka kultu. Biorąc pod uwagę jego zasięg, z całą odpowiedzialnością można uznać Licheń za sanktuarium o zasięgu krajowym. Najwięcej pielgrzymów przybyło tu z miejscowości stanowiących duże aglomeracje miejskie, położone w centralnej Polsce. Tab. 3 ukazuje odległość, ilość grup i liczbę pielgrzymów z 16 ośrodków stanowiących miasta wojewódzkie.

Spośród 16 stolic wojewódzkich w 2000 r. najliczniej pielgrzymowano z Łodzi (269 grup), Poznania (260 grup), Warszawy (239 grup) i z Wrocławia (225 grup). Większa ilość pielgrzymek przybyła z ośrodków położonych bliżej licheńskiego miejsca kultu. Istnieje więc zależność pomiędzy odległością od miejsca pielgrzymkowego, a ilością grup pątniczych. Tab. 4. zawiera liczbę pielgrzymów przybyłych do Lichenia z poszczególnych diecezji w 2001 r.

Dane zamieszczone w tab. 4 do pewnego stopnia odzwierciedlają „popularność” sanktuarium licheńskiego w poszczególnych regionach Polski. W 2001 r. najwięcej pielgrzymek przybyło z archidiecezji poznańskiej (30 599 osób) i gnieźnieńskiej (19 706 osób) oraz diecezji wrocławskiej (23 362 osób), łódzkiej (18 123 osób) i kaliskiej (18 023 osób). Jednakże faktyczną popularność ośrodka w poszczególnych diecezjach można określić po uwzględnieniu odsetka pątników w stosunku do wszystkich diecezjan. Bezsprzeczne pozostaje jednak to, że do Lichenia podążają wierni

Tab. 3.
Pielgrzymki do Lichenia z 16 miast
wojewódzkich w 2000 r.

Miasto	Liczba grup	Liczba osób	Odległość [km]
Białystok	83	4295	395
Bydgoszcz	81	4132	110
Gdańsk	97	5154	276
Gorzów	31	2052	256
Katowice	35	1734	314
Kielce	20	886	297
Kraków	90	4829	406
Lublin	74	3930	391
Łódź	269	9658	147
Olsztyn	23	2226	239
Opole	28	927	244
Poznań	260	7528	119
Rzeszów	52	2228	471
Szczecin	58	2985	390
Warszawa	239	14033	204
Wrocław	225	5927	207

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Spisu grup pielgrzymkowych z 2000 roku*, CliP.

źródeł wiadomo, że do sanktuarium częstochowskiego w 1998 r. przyjechały 3593 grupy zagraniczne z 76 krajów⁶. Licheń pod tym względem wyprzedzają również ośrodki kultu o mniejszej liczbie pielgrzymów, ale posiadające dłuższą tradycję lub usytuowane w pobliżu granicy państwowej. Większy procent obcokrajowców w ogólnej liczbie pątników sprawia, że sanktuaria te zaliczane są do ośrodków o znaczeniu międzynarodowym. Przykład takich sanktuariów mogą stanowić Kalwaria Zebrzydowska lub Góra Świętej Anny⁷. Mała liczba gości zagranicznych powoduje, że sanktuarium licheńskie nie jest klasyfikowane jako ośrodek kultu maryjnego o zasięgu międzynarodowym.

3. Struktura ruchu pątniczego

Z badań ankietowych przeprowadzonych przez Katarzynę Marciniak w 2001 i 2002 r. wynika, że do sanktuarium licheńskiego częściej pielgrzymowały kobiety (71%) niż mężczyźni (23%)⁸. Podobny odsetek kobiet pielgrzymował do innych sanktuariów wielkopolskich (dane z 2002 r.): do Górki Klasztornej pielgrzymowało 72% kobiet, do Rokitna 77%, a do Górki Duchownej 79%⁹. Przewaga kobiet pośród

z wszystkich 39 diecezji na terenie kraju. Dla potwierdzenia ogólnopolskiego zasięgu licheńskiego ośrodka pielgrzymkowego sporządzono tabelę, która ukazuje pielgrzymowanie z wybranych miast położonych na krańcach naszej ojczyzny. Tab. 5 obok liczby grup pielgrzymkowych i ilości pielgrzymów pokazuje również liczbę kilometrów, jaką mieli oni do pokonania. Analizując wykazy grup pielgrzymkowych zauważyć można, że do Lichenia licznie przyjeżdżały grupy pielgrzymkowe z miejscowości bardzo odległych, położonych na krańcach Polski. W 2000 r. przybyły tu 22 grupy z Sanoka (które musiały pokonać dwukrotnie odległość ponad 517 km), 20 grup ze Świnoujścia (oddalonego około 314 km) i 23 grupy ze Słupska (oddalonego o około 322 km).

Do sanktuarium licheńskiego podążają również wierni zamieszkali poza granicami naszego kraju. Spośród obywateli 20 państw odnotowanych w 2001 r. najliczniejsi byli Białorusini (11 grup), Niemcy (9 grup), Czesi (8 grup) i Litwini (6 grup). Łączna liczba pielgrzymek zagranicznych w Licheniu w 2001 r. wynosiła 52 grupy, co stanowiło około 2100 osób. Z innych

Tab. 4.
Pielgrzymki do Lichenia z poszczególnych diecezji w 2001 r.

Diecezja	Liczba pielgrzymów	Diecezja	Liczba pielgrzymów
poznańska	30599	tarnowska	8633
włocławska	23362	częstochowska	7729
gnieźnieńska	19706	bielsko-żywiecka	7675
łódzka	18123	opolska	7674
kaliska	18023	koszalińsko-kołobrzewska	7178
wrocławska	14776	zielonogórsko-gorzowska	7132
krakowska	13258	szczecińsko-kamieńska	5809
łowicka	13045	białostocka	5493
pełpińska	12766	przemyska	5017
katowicka	12057	sandomierska	4932
warszawska	11950	kielecka	4916
płocka	10843	rzeszowska	4691
lubelska	9744	gliwicka	4466
łomżyńska	9726	warmińska	4163
siedlecka	9515	zamojsko-lubaczowska	4017
warszawsko-praska	9357	ełcka	3503
legnicka	8887	sosnowiecka	3361
radomska	8809	elbląska	2363
toruńska	8801	drohiczyńska	2256
gdańska	8665		

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Spisu pielgrzymek według ich miejsca zamieszkania z roku 2000*, CiIP.

osób pielgrzymujących do Lichenia jest tendencją stałą, która od lat nie zmieniała się znacząco. Według ustaleń przeprowadzonych przez ks. Makulskiego w 1986 r. kobiety stanowiły 80% wszystkich pielgrzymujących¹⁰. Przeważająca liczba kobiet pośród pielgrzymów przybywających do sanktuariów odzwierciedla specyfikę polskiego katolicyzmu. Większe jest również zaangażowanie kobiet w wykonywanie praktyk religijnych w parafiach, co potwierdzają badania prowadzone przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC i Zespół Wyznań Religijnych GUS¹¹.

Biorąc pod uwagę strukturę wiekową przyjeżdżających do Lichenia dostrzegamy, że przeważają osoby starsze. Pielgrzymi, którzy nie przekroczyli 45 roku życia w 2002 r. stanowili około 46% spośród wszystkich ankietowanych. Podobne badania przeprowadzone na Jasnej Górze informowały o tym, że w połowie lat 90. około 75% tutejszych pątników nie przekroczyło 45 roku życia. Nie wiadomo jednak, czy badania te odzwierciedlały stałą tendencję, czy też stan krótkotrwały, ponieważ inne badania

Tab. 5.
Pielgrzymki z miast położonych
na krańcach Polski

Miasto	Odległość [km]	Liczba grup	Liczba pielgrzymów
Sanok	517	22	626
Krosno	473	21	1088
Nowy Sącz	454	28	2772
Chelm	445	15	736
Biała Podl.	367	19	968
Cieszyn	343	6	278
Słupsk	322	23	727
Wejherowo	314	25	709
Świnoujście	314	20	445
Bartoszyce	299	7	300

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Spisu pielgrzymek według ich miejsca zamieszkania z roku 2000*, CIIP.

że w tym okresie dzieci stanowią większość pośród przybywających do Lichenia. Podobna praktyka daje się zaobserwować w na Jasnej Górze, gdzie w 1998 r., od 15 maja do 6 lipca, odnotowano 1250 grup z udziałem dzieci¹³.

przeprowadzone w latach 60. XX w. mówiły, że do Częstochowy przyjeżdżało zaledwie 20-30% osób poniżej 45 roku życia. Badania licheńskie pokazują, że skład wiekowy grup pielgrzymkowych zmienia się dalece w poszczególnych miesiącach na przestrzeni jednego roku. W miesiącu maju, a następnie w czerwcu obserwuje się stosunkowo dużą ilość dzieci w wieku szkolnym (szczególnie dzieci z klas drugich i trzecich szkoły podstawowej). W ciągu Roku Jubileuszowego licheńskie miejsce kultu odwiedziło 27 770 osób w grupach określających się jako dzieci komunijne, 22 251 jako dzieci i 16 939 jako młodzież¹². W wielu polskich parafiach istnieje zwyczaj organizowania wyjazdu pielgrzymkowego dla dzieci, które przystąpiły do pierwszej komunii świętej (często w tzw. Białym Tygodniu) lub dzieci obchodzących rocznicę tego wydarzenia. Już na podstawie pobieżnych obserwacji można zauważyć,

Tab. 6.
Struktura wiekowa pielgrzymów wielkopolskich w 2002 r.

Wiek pątników	Udział pątników z poszczególnych grup wiekowych [%] w sanktuariach			
	Licheń	Rokitno	Górka Duchowna	Górka Klasztorna
do 15 lat	10	15	14	9
16-20	12	8	19	5
21-30	8	7	10	12
31-40	8	6	16	12
41-50	15	1	12	1
51-60	14	13	15	23
ponad 61	25	24	13	19

Źródło: dane uzyskano na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Katarzynę Marciniak w 2002 r., (tekst w druku).

Znaczącą grupę pośród pielgrzymów licheńskich stanowią emeryci i renciści. W Roku Jubileuszowym do Lichenia przyjechało 881 pielgrzymek emerytów i rencistów. Pielgrzymi w wieku nieprodukcyjnym w 2000 r. stanowili 41 123 wiernych, natomiast w 2001 r. – 36 493. Trzeba odnotować, że do Lichenia od lat systematycznie przyjeżdżają grupy emerytów i rencistów z sanatorium w Ciechocinku oraz w Inowrocławiu. Pielgrzymi określający się jako kuracjusze w 2001 r. stanowili 12 378 osób, a w 2002 r. 10 924 osoby¹⁴. Struktura wieku pielgrzymujących do sanktuarium licheńskiego zbliżona jest do tej, jaka w 2002 r. utrzymywała się w innych sanktuariach wielkopolskich. Badania przeprowadzone w Rokietnicy mówią o 42% osób do 45 roku życia, a w Górcie Klasztornej o 44% wiernych przed 45 rokiem życia. Dokładniej strukturę wieku pielgrzymów w sanktuariach wielkopolskich pokazuje tab. 6. Również w innych ośrodkach kultu, położonych poza Wielkopolską, większość pielgrzymów stanowią osoby powyżej 40 roku życia¹⁵.

W ośrodku licheńskim ruch pątniczy trwa cały rok, ale w miesiące zimowe jest on bardzo niewielki. Pierwszym miesiącem w którym znacząco wzrasta ruch pielgrzymkowy jest maj. Intensywny ruch pątniczy odbywa się do końca września, a więc tak zwany sezon pielgrzymkowy rozpoczyna się po uroczystości Wielkanocy i trwa do uroczystości Wszystkich Świętych.

Ostatnimi laty w miesiącach zimowych (grudniu, styczniu i lutym) w Licheniu zwykle pojawiało się po kilka grup autokarowych dziennie. W okresie zimowym pielgrzymi na terenie sanktuarium przebywają zdecydowanie krócej, chyba, że pozostają na nocleg. Pośród miesięcy wakacyjnych kulminacyjnym jest czerwiec (w 2000 r. ilość grup wynosiła 2463, natomiast w 2001 r. 1748). W sezonie letnim pielgrzymki autokarowe najchętniej przyjeżdżały w soboty i niedziele przed południem. Zaś w niedzielę popołudniu najliczniej pielgrzymowali mieszkańcy z regionu konińskiego, którzy przybywali tu na rodzinne pielgrzymki samochodami osobowymi.

Badania przeprowadzone w Licheniu na początku lat 90. mówiły, iż do Lichenia chętniej przyjeżdżali mieszkańcy małych miejscowości. Spośród osób ankietowanych w 1991 r. 60,5% deklarowało się jako mieszkańcy wsi¹⁶. Zaś późniejsze badania wykazały, że odsetek osób przybywających z miast i miasteczek uległ zwiększeniu tak dalece, że w ostatnich latach osoby pochodzące z wiosek stanowiły już mniejszość. Wartości z tab. 7 ukazują przeobrażenia, jakie dokonały się w ruchu pątniczym w cią-

Tab. 7.
Pochodzenie pielgrzymów licheńskich

Miejsce zamieszkiwania	Udział pielgrzymów w latach [%]			
	1991 r.	1999 r.	2001 r.	2002 r.
wieś	60,5	48,6	41,8	39,2
miasto	33,3	59,1	57,2	52,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Marciniak, *Licheńskie peregrynacje*, [w:] A. Brenzc (red.) *Szkice etnologiczne dedykowane Profesor Annie Szyfer*, Poznań 2002, s. 112.

gu ostatnich lat. Na tak znaczące zmniejszenie się ilości pielgrzymów wiejskich miał wpływ zapewne spadek poziomu życia na wsi. W 2000 r. do Lichenia przyjechało 135 pielgrzymek rolników, w których uczestniczyło 6459 osób, natomiast rok później podobnych uczestników było zaledwie 1847.

Spadek dochodów i powiększenie się sfery ubóstwa w naszym społeczeństwie spowodowały również zmniejszenie się liczby grup pracowniczych. Analogicznie, w tym samym czasie, liczba osób przyjeżdżających w grupach określających się jako pracownicy spadła z 20 764 do 9267 (nastąpił też spadek grup określających się jako NSZZ „Solidarność”: z 4359 do 2416)¹⁷. Przez wiele lat istniała opinia jakoby do Lichenia przyjeżdżało dużo ludzi z niskim wykształceniem, natomiast inteligencja katolicka wybierała inne sanktuaria. K. Marciniak ustaliła, że 1991 r. ludzie z wykształceniem podstawowym w Licheniu stanowili około 47% przyjeżdżających. Badania przeprowadzone w 1999 r. wykazały, że matury nie miało około 53% spośród ankietowanych (zaś odsetek ludzi z wykształceniem średnim dla całej Polski wynosił 59,6%). Ostatnio do sanktuarium przybywa coraz więcej osób z wykształceniem średnim i wyższym, a struktura wykształcenia pielgrzymów odzwierciedla ogólny poziom wykształcenia istniejący w naszym kraju. K. Marciniak ustaliła także, że średni czas pobytu w sanktuarium licheńskim wynosił około 6 godzin. Pobyt ten był dłuższy latem (około 7,7 godz.), a krótszy wiosną (5,5 godz.) oraz jesienią (5 godz.). Wahanie się czasu pobytu w poszczególnych okresach ma związek z faktem, że latem jest cieplej i przyjemnie zwiedza się lub spaceruje po rozległym terenie sanktuarium. Ponadto latem pątnicy posiadają więcej wolnego czasu: młodzież oraz dzieci mają wakacje, a dorośli najczęściej planują swoje urlopy. Długość pobytu w ośrodku kultu może również zależeć od struktury społecznej pielgrzymów. Latem przybywa do sanktuarium najwięcej mieszkańców wsi (55%) oraz osób deklarujących się jako emeryci (34%), którzy posiadają większą swobodę dysponowania swoim czasem. Wiosną przybywa najwięcej dzieci (21%), które w czasie roku szkolnego nie posiadają dużej ilości czasu wolnego, a poza tym pragną jeszcze zobaczyć inne ośrodki i ciekawe miejsca znajdujące się na trasie przejazdu. Trzeba jednak odnotować, że czas pobytu w Licheniu jest dłuższy od średniego pobytu na Jasnej Górze, który według Z. Jabłońskiego wynosi 4,5 godz. Średni czas pobytu w Licheniu jest natomiast krótszy w porównaniu z pobytem w sanktuariach zagranicznych: w Lourdes (3 dni), oraz w Fatimie (2,5 dnia)¹⁸.

W Polsce nadal popularne jest odwiedzanie kilku sanktuariów w czasie trwania jednej pielgrzymki. Na wzór wycieczek krajoznawczych planuje się odwiedzenie kilku obiektów kultu znajdujących się na trasie przejazdu. Taki styl podróżowania zapoczątkowany został w czasach, kiedy oficjalnie nie wolno było organizować pielgrzymek, ale nawiedzano sanktuaria pod pretekstem wycieczek krajoznawczych. Z tego powodu u wielu organizatorów i uczestników utrwalił się pewien styl wyjazdów przypominających turystykę religijną, który polega na zwiedzaniu miejsc świętych połączonym z pewnymi elementami pobożnościowymi (spowiedź oraz uczestnictwo we mszy św.). Typowym przykładem takiego stylu pielgrzymowania jest odwiedzanie trzech sanktuariów znajdujących się na Warmii: Gietrzwałdu, Świętej Lipki i Stoczka

Klasztornego¹⁹. W Polsce istnieją jeszcze inne bardzo popularne trasy pielgrzymkowe, w trakcie których nawiedza się i poznaje kolejne sanktuaria.

Zdecydowana większość pielgrzymów przybywający do Lichenia uczestniczy we mszy św. i przystępuje do komunii św. Według badań ankietowych przeprowadzonych wiosną, latem i jesienią 2002 r. średnio 84,5% ogólnej liczby respondentów uczestniczyło we mszy św. Pośród odpowiadających na pytania 69,7% zadeklarowało się jako ci, którzy przystąpili w Licheniu do komunii św.²⁰. Badania przeprowadzone w latach 70. na Jasnej Górze wykazały, że we mszy św. uczestniczyło 90% badanych pielgrzymów, z czego 79% przystąpiło do komunii św.²¹. Porównanie to byłoby jednak bardziej adekwatne w przypadku posiadania nowszych wyników badań z Jasnej Góry. Zaś statystyki dotyczące niedzielnych praktyk religijnych informują nas o tym, że w 1999 r. w Polsce średnio 46,9% parafian uczestniczyło w niedzielnej eucharystii, a 16,3% parafian przystąpiło do komunii św.²² Inaczej mówiąc prawie co trzeci z biorących udział we mszy św. niedzielnej przystępował w swojej parafii do komunii (stanowiło to 34% ogólnej liczby uczestników spotkania modlitewnego). Tak więc odsetek przystępujących do komunii w sanktuarium jest znacznie wyższy, niż spośród uczestników niedzielnej mszy w statystycznej parafii (średnia obliczona na podstawie wrywkowych badań ankietowych, na przestrzeni kilku lat, to 82% uczestników Eucharystii w Licheniu). Większy odsetek przystępujących do komunii św. w sanktuarium wydaje się być rzeczą zrozumiałą, ponieważ na pielgrzymki, które stanowią praktyki religijne nadobowiązkowe, wybierają się zwykle osoby określane jako pobożne, albo bardzo pobożne, czyli te, które pragną przeżyć głębsze spotkanie z Chrystusem.

4. Specyfika licheńskiego miejsca pątniczego

Dobre przeżywanie Eucharystii nie jest możliwe bez przygotowania w postaci przystąpienia do sakramentu spowiedzi. W każdym większym sanktuarium istnieje zasadniczo możliwość odbycia spowiedzi indywidualnej. Jednakże w sanktuarium licheńskim od dawna istnieje tradycja odbywania spowiedzi przez znaczny odsetek pielgrzymów²³. Ocenia się, że licheńscy spowiednicy, oraz księża przybywający do pomocy, spędzają w konfesjonałach około 17 tys. godzin rocznie²⁴. Według najnowszych badań ankietowych w Licheniu spowiadało się około 44,4% z grupy wybranych przypadkowo pielgrzymów. Odsetek przystępujących do spowiedzi w Sanktuarium Jasnogórskim wynosił 66%, ale wynik ten opierał się na badaniach ankietowych przeprowadzonych w latach siedemdziesiątych²⁵. Osoby deklarujące się jako te, które skorzystały ze spowiedzi w sanktuarium licheńskim stanowiły: wiosną 32%, latem 54% i jesienią 45%²⁶. Wydaje się, że różnice te biorą się stąd, że w okresie wiosennym istnieje najmniejsza potrzeba odbywania spowiedzi ze względu na bliskość spowiedzi wielkanocnych. Różnica występująca pomiędzy okresem letnim, a jesiennym pochodzić może również stąd, że latem przybywa najwięcej osób starszych (z wyraźną przewagą kobiet), u których wskaźnik częstotliwości odbywania praktyk pobożnych jest najwyższy. Po rozpoczęciu roku szkolnego przybywa zaś więcej pielgrzymek

dziecięcych i młodzieżowych, których uczestnicy w mniejszym stopniu pielęgnują praktykę częstej spowiedzi.

W przypadku licheńskiego ośrodka pątniczego piesze pielgrzymki nie są tak rozpowszechnione i nie posiadają takiej tradycji, jak w przypadku Jasnej Góry, gdzie Piesza Pielgrzymka Warszawska odbywa się od 1711 r.²⁷ W 1998 r. odnotowano na Jasnej Górze 352 piesze pielgrzymki, w których łącznie uczestniczyło 186 216 osób, w tym 2001 kapłanów, 1964 kleryków, 669 sióstr i 88 braci zakonnych. Na początku lat 90. w pieszych pielgrzymkach do Częstochowy uczestniczyło powyżej 200 tys. pątników rocznie²⁸. W sanktuarium licheńskim nie zauważa się tak rozbudowanego ruchu pieszego; poza pielgrzymkami, które przed laty przybywały z okolicznych parafii i tych, które dzisiaj odwiedzają Licheń w drodze na Jasną Górę, w tradycję wpisały się jedynie: pielgrzymka mariańska z Góry Kalwarii²⁹ oraz comiesięczna pielgrzymka o charakterze pokutnym z Konina³⁰.

W sanktuarium licheńskim odbywają się również zjazdy i coroczne spotkania pielgrzymkowe organizowane dla określonych grup środowiskowych, choć nie posiadają one tak długiej tradycji jak w innych ośrodkach. Charakterystyczne dla spotkań grup stanowych, zawodowych lub środowiskowych jest to, że są one zaplanowane i przygotowane przez odpowiadające za nie komórki duszpasterskie szczebla diecezjalnego lub krajowego. Z tego powodu spotkania o charakterze ogólnokrajowym zwykle odbywają się na Jasnej Górze, a diecezjalne w poszczególnych ośrodkach regionalnych³¹. W sanktuarium licheńskim na wyjątkową uwagę zasługują spotkania dla środowisk trzeźwościowych oraz dla środowisk wiejskich. Ogólnopolskie Spotkania Środowisk Trzeźwościowych w Licheniu odbywają się od 1992 r. Funkcjonujący tu od 1991 r. apostołat trzeźwości od samego początku związany był z osobami święciami należącymi do ruchu Anonimowych Alkoholików – „AA”. W trakcie współpracy z członkami grup „AA”, którzy pomagali w prowadzeniu licheńskiego apostołatu, pojawił się pomysł organizowania corocznie otwartych mitingów trzeźwościowych. Na pierwsze spotkanie tego typu przybyło 300 osób, a obecnie przyjeżdża po kilkanaście tysięcy osób należących do wspólnot AA (tzw. trzeźwiejących), Al-Anon (żon i matek osób pijących), Al-Ateen (dzieci uzależnionych), DDA (dorosłych dzieci alkoholików) oraz sympatyków działalności trzeźwościowej z terenu całego kraju.

Licheń od dawien dawna był ulubionym miejscem pielgrzymowania rolników, którzy przybywali z okolicznych miejscowości (przeważnie furmankami). Również współcześnie znaczną część grup pielgrzymkowych stanowią te, które składają się z ludności wiejskiej. Miejscowość Licheń jest wioską, wokół której widać zabudowania gospodarskie i pola uprawne, dlatego stanowi ona dobre miejsce spotkań dla ludzi wsi. Ludność pochodząca z małych miejscowości odnajduje się w takim ośrodku znacznie lepiej niż w dużym mieście, które nieco przytłacza i w którym może czuć się nieco zagubiona. Początkowo miały tu miejsce spotkania dla rolników diecezji włocławskiej, jednakże od 1992 r. organizowane są ogólnokrajowe spotkania sołtysów i środowisk wiejskich. Licheń stał się miejscem spotkań rolników w dużej mierze dzięki zmarłemu już biskupowi ks. Romanowi Andrzejewskiemu z Włocławka. Ksiądz Biskup przewodniczył bowiem Komisji Episkopatu do Spraw Duszpasterstwa Rolników i pełnił funkcję Krajowego Duszpasterza Rolników. Z jego inspiracji przez szereg lat

organizowano w Licheniu spotkania i rekolekcje dla rolników³². W tradycję miejsca wpisały się także spotkania sołtysów, które zapoczątkowane zostały sprawą posła Ireneusza Niewiarowskiego z Konina³³. W 1993 r. na spotkanie do Lichenia przybyło około 4 tys. sołtysów i przedstawiciele wsi³⁴, natomiast w 2000 r. ich liczba dochodziła do 30 tys.³⁵ Sołtysi przybywają na spotkania z całymi rodzinami, a niekiedy nawet z przedstawicielami całej społeczności wioskowej.

5. Zakończenie

Rozważania teoretyczne na temat ośrodków kultu maryjnego oraz prowadzenie duszpasterstwa w sanktuariach nie powinny być prowadzone bez rozpoznania aktualnych uwarunkowań. Konkretna sytuacja, w której Kościół musi realizować swoją misję, nie jest czymś mało znaczącym lub przypadkowym, ale stanowi element konstytutywny jego zbawczej działalności. W związku z tym rzeczą bardzo istotną jest uwzględnienie wszelkich danych empirycznych, jakie są aktualnie dostępne, a które opisują środowisko w jakim działają duszpasterze. Refleksja na temat sanktuariów wymaga szczególnie odwołania się do statystyk i wyników badań socjologicznych, które teolog powinien uwzględniać i odpowiednio zinterpretować. Ze względu na bardzo szybkie przemiany, jakimi charakteryzują się czasy współczesne, w ramach teologii winna dokonywać się nieustanna refleksja prowadzona w oparciu o najnowsze, rzetelne i szeroko zakrojone badania. Z tego powodu istnieje potrzeba dalszego rozwijania podobnych badań, które będą bardziej przydatne do interpretacji wówczas, gdy zostaną przeprowadzone przez socjologów religii na większej populacji oraz w kolejnych ośrodkach pątniczych. Zarysowuje się także konieczność wymiany informacji i współpracy pomiędzy wieloma ośrodkami oraz specjalistami różnych dziedzin naukowych.

Przypisy:

¹ Należy wyjaśnić, że w ramach niniejszego artykułu zamiast terminu „sanktuarium maryjne” stosowane będą, zamiennie, także określenia: ośrodki pątnicze, miejsca święte, miejsca kultu maryjnego, ośrodki kultu religijnego, ośrodki kultu maryjnego, ośrodki pielgrzymkowe, centra kultu maryjnego, oraz centra pielgrzymkowe.

² Por. W. Prusowski, *Rozwój kultu obrazu Matki Bożej i sanktuarium w Licheniu*, „Salvatoris Mater” 2002, 4, nr 1, s. 203-228.

³ W rocznicę 150-lecia sanktuarium i w Roku Jubileuszowym na uroczystości odpustowe w dniu 15 sierpnia przybywało ok. 30 tys. wiernych. Por. dan, *150 lat kultu maryjnego w Licheniu*, „Głos Wielkopolski”, 16 sierpnia 2000, s. 1.

⁴ Por.: B.a.w., „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, 89(2000) nr 1, s. 125 oraz Por. M.J., *Dwa miliony pielgrzymów w licheńskim sanktuarium*, „Gazeta Poznańska”, 31 stycznia 2000, s. 1;

⁵ W Licheniu prowadzi się jedynie ewidencję osób przybywających grupowo oraz zapisuje ilość rozdanych komunii św. Według zestawienia uzyskanego w Centrum Informacji i Promocji

Sanktuarium Maryjnego w Licheniu (dalej skrót CliP) w 1999 r. zarejestrowano 545 156 osób przybyłych w grupach oraz 1 042 000 rozdanych komunii św. Wiadomo jednak, że pobyt w sanktuarium zgłaszają jedynie ci, którzy pragną być uroczyście przywitani. Istnieje jednak cała rzesza pielgrzymów indywidualnych i grup, których uczestnicy pozostają nieuwzględnieni. Ustalanie liczby pątników na podstawie rozdanych komunii jest również mało precyzyjne. Wielu pielgrzymów przystępuje do Stołu Pańskiego dwa lub więcej razy, inni natomiast w ogóle. Poza tym od ogólnej sumy trzeba odliczyć liczbę komunii rozdanych dla parafian, stałych pracowników sanktuarium, sióstr i braci zakonnych, którzy starają się codziennie uczestniczyć w Eucharystii. Według mniej optymistycznych szacunków roczna liczba pielgrzymów przybywających do Lichenia mogła wynieść w szczytowych latach około 1,5 mln osób.

⁶ Por. Z. Jabłoński, *Specyficzny charakter współczesnego pielgrzymowania na Jasną Górę*, <http://www.jasnagora.pl/polski/>.

⁷ Por. A. Jackowski, *Współczesne migracje pielgrzymkowe*, [w:] A. Jackowski, A. Witkowska OSU, Z. Jabłoński OSPPE, I. Soljan, E. Bilka, *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*, Kraków 1995, s. 49.

⁸ Niektórzy z respondentów nie określili swojej płci.

⁹ Por. K. Marciniak, *Specyficzny charakter współczesnego pielgrzymowania*, mps., (tekst w druku), s. 10.

¹⁰ Por. E. Makulski, *Realizacja hasła przez Maryję do Jezusa w sanktuarium licheńskim*, „Immaculata” (Immaculata to wewnętrzny biuletyn Zgromadzenia Księża Marianów), 1986, 23, nr 5, s. 92.

¹¹ Por. E. Jamroch, *Globalne postawy Polaków wobec religii*, [w:] W. Zdaniewicz (red.), *Religijność Polaków 1991-1998*, Warszawa 2001, s. 24.

¹² Por. Wykaz grup najbardziej aktywnych w 2000 roku, CliP.

¹³ Por. Z. Jabłoński, *op. cit.*

¹⁴ Por. Wykaz grup najbardziej aktywnych w roku 2001, CliP.

¹⁵ Por. A. Jackowski, *Współczesne migracje pielgrzymkowe w Polsce*, [w:] A. Jackowski, A. Witkowska OSU, Z. Jabłoński OSPPE, I. Soljan, E. Bilka, *Przestrzeń i sacrum*, *op. cit.*, s. 66.

¹⁶ Por. K. Marciniak, *Licheńskie peregrynacje*, [w:] A. Brenz (red.) *Szkice etnologiczne dedykowane Profesor Annie Szyfer*, Poznań 2002, s. 112.

¹⁷ Por. Grupy najbardziej aktywne w 2001, CliP.

¹⁸ Por. Z. Jabłoński, *Specyficzny charakter współczesnego pielgrzymowania na Jasną Górę*, *op. cit.*

¹⁹ Por. T. Górski, *Sanktuarium Matki Pokoju w Stoczku Warmińskim*, Olsztyn 1988, s. 45.

²⁰ Badania ankietowe przeprowadzone przez Katarzynę Marciniak obejmowały 581 osób, z czego wiosną 213 osób, latem 218, a jesienią 150 respondentów.

²¹ Por. Z. Jabłoński, *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę szansą ewangelizacji (1962-1987)*, [w:] P. Candido, S. Nowak, S. Mec, i in., *Przewodniczka, Jasna Góra* 1994, s. 188.

- ²² Por. W. Zdaniewicz, T. Zembruski (red.), *Kościół i religijność Polaków*, op. cit., s. 544.
- ²³ Spowiedzi takie miały miejsce szczególnie w czasie odpustów licheńskich, co potwierdza następująca relacja z okresu międzywojennego: „Kapłanów było w przeddzień 9, w samo Wniebowzięcie 23. Komunikantów rozdano 2500. Gdyby w przeddzień możliwy był przyjazd większej liczby spowiedników, znacznie więcej osób przystąpiłoby do sakramentów św. W przeddzień kapłani słuchali spowiedzi do godziny 11 w nocy, a Ojciec Maksymilian, kameduła z Kazimierza przez całą noc. Przy konfesjonatach bardzo tłoczno. Ludzie się skarżą, że stoją jak w prasie”. J. Wieczorek, *Licheń*, KDW 31(1937), s. 238.
- ²⁴ Por. M.J., *Dwa miliony pielgrzymów w licheńskim sanktuarium*, „Gazeta Poznańska” 31 stycznia 2000, s. 1.
- ²⁵ Por. Z. Jabłoński, *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę szansą ewangelizacji (1962-1987)*, [w:] *Przewodniczka*, op. cit., s. 191.
- ²⁶ Wartości te pochodzą z nieopublikowanych dotąd wyników badań, przeprowadzonych przez K. Marciniak w 2002 r.
- ²⁷ Por. Z. Jabłoński, *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę szansą ewangelizacji (1962-1987)*, [w:] *Przewodniczka*, op. cit., s. 201.
- ²⁸ Por. Z. Jabłoński, *Pielgrzymowanie na Jasną Górę w czasie i przestrzeni. Wybór artykułów*, Częstochowa 2000, s. 189.
- ²⁹ Pielgrzymka Piesza z Góry Kalwarii istnieje od 1980 r. Jest to grupa około 200 pątników, którzy wyruszają spod kościoła Opatrzności Bożej w Górze Kalwarii – miejsca spoczynku założyciela Zakonu Marianów. Początkowo pielgrzymka rozpoczęła wędrówkę z Grodziska Mazowieckiego, ponieważ z tej miejscowości wywodził się Bogdan Owczarek będący jej pomysłodawcą. Uczestnicy (głównie młodzież) w ciągu 10 dni pokonują 300 kilometrową trasę. Por. ach [A. Chada], *Pątnicy w sanktuarium*, „Przegląd Koniński”, 25 lipca 1999, s. 10.
- ³⁰ Pielgrzymka Pokutna z Konina do Lichenia wyrusza co miesiąc (od 1988 r.), w każdą pierwszą niedzielę miesiąca. Pątnicy przyjeżdżają nań z różnych stron kraju i gromadzą się w sobotę do godz. 23⁰⁰ w kościele Świętego Maksymiliana, który usytuowany jest niedaleko dworca PKP w Koninie. Następnie pokonują pieszo odległość kilkunastu kilometrów, zmierzając ze śpiewem i modlitwą w stronę sanktuarium. Pielgrzymka posiada charakter wybitnie pokutny, a opiekę duchową sprawuje nad grupą duszpasterz oddelegowany z sanktuarium licheńskiego. Grupa ta ma wielu stałych uczestników, którzy jako intencję obierają często ekspiacje za grzechy pijaństwa. Liczebność grupy zależała od pory roku, ale zwykle wynosiła od 100 do 1000 uczestników. Por. EM [E. Miętkiewska], *Pokutna pielgrzymka do Lichenia. Idą prosić o pomoc*, „Gazeta Poznańska”, 7-8 październik 2000, s. 2.
- ³¹ W Częstochowie organizowane są ogólnopolskie spotkania dla: pracowników oświaty, braci zakonnych, młodzieży akademickiej, pracowników administracji, portowców, harcerzy, służby zdrowia, rzemiosła, rolników itd. W innych sanktuariach organizowane są spotkania mające mniejszą rangę, a ich zasięg obejmuje określony region lub diecezję. W Piekarach Śląskich istnieje długoletnia tradycja odbywania diecezjalnych pielgrzymek stanowych, osobno dla kobiet, mężczyzn i dzieci. Por. *Miejsca Święte Rzeczypospolitej. Leksykon*, A. Jackowski, I. Soljan (red.), Kraków 1999, s. 236.
- ³² Por. IRA [I. Wawrzyniak], *Rekolekcje dla rolników*, „Gazeta Poznańska”, 17 luty 1999, s. 2.

³³ Pełnił on również funkcję Prezesa Krajowego Stowarzyszenia Sołtysów (KSS) zrzeszającego 46 niezależnych organizacji wojewódzkich i należącego do Międzynarodowego Stowarzyszenia Katolickich Organizacji Wiejskich. Por. IRA [I. Wawrzyniak], *Narada sołtysów*, „Gazeta Poznańska”, 12 marca 1999, s. 3.

³⁴ Por. Z. Zell, *Cztery tysiące sołtysów w Licheniu*, „Wspólnota”, 26 czerwca 1993, s. 3.

³⁵ Por. E.M. *Sołtysi modlili się w Licheniu*, „Gazeta Poznańska”, 29 maja 2000, s. 3.

The Contemporary Pilgrimage Movement to the Sanctuary of Our Lady of Licheń

(SUMMARY)

This article is an attempt at describing pilgrim traffic at the sanctuary of Our Lady in Licheń Stary near Konin (Wielkopolska). The history of the pilgrimage centre in Licheń dates back over 150 years, yet most of this time it was known as a local indulgence spot of little importance. The dynamic development of this sanctuary only occurred in the 1970-80s, after the ceremonious crowning of the image in 1967. The last decades brought a stabilisation in the number of visitors, and a strengthening of the centre's importance also owing to the visit of the Pope John Paul II in 1999 and the construction of Poland's largest church, considered by the Polish Episcopate as a sign of the nation's devotion for the Jubilee Year 2000. This article comprises an attempt to define the number of visitors, the range of worship, the structure of pilgrim traffic, and the specificity of the Licheń worship centre.

ks. Wojciech Prusowski, mgr
Warszawa